

הגדה של תורה

מציאת התורה

הגדה של תורה

21

בהול מתחילת כאן
פקרי קרנו ורצנו ורבוסי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר
פטר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו
במצותיו. ותמן לנו יי אלהינו באהבה (לשבת שמחות
למנוחה ו) מוצרים לשמחה, חגים וזמנים לששון, את
יום (לשבת השבת שנה ואת יום) חג המצות הזה, זמן
חרותנו (לשבת פאמקה) מקרא קדש וקר ליציאת
מצרים, כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים.
(לשבת ושבת) ומוצרי קדשך (לשבת פאמקה וקרציו) בשמחה

מציאת התורה

והנה, כל ימות השנה שרני אדם מישאל
בגלות רותנית, הוא מאבד את ה"אני"
שלו ואת קדושתו והוא נעשה "אבוד",
ועכשיו בליל פסח, בזמן של גאולה, חוזר
היהודי ומתעורר מחדש לעבודת-השם
ויכול הוא למצוא שוב את עצמו...

ברם, הלא בלילה זה מצפים אנו
לגאולה העתידה — ליל שמורים הוא
לעתיד — זכיון שרואים אנו שכבר
הגיע הלילה ומשיח טרם בא, מן הראוי
להתאבל...

(הגדה, ילקוט שמעוני)

זהו שמרמים סימני ה"סדר": אותן
המצוות והעבודות של הלילה הזה הן הן
הסימנים שעליהם יכול אתה להחזיר לך
את אבידתך שאבדת במשך כל השנה...
(תפארת יא"ש להרה"ק מפינסק זצ"ל)

סוגה הביצה בטבעה משאר המאכלים,
שכל כמה שהיא מתבשלת יותר היא
מתקשה יותר. הריהי מסמלת איפוא את
העם היהודי, שכל כמה שמרבים לענותו
באש ובמים, יותר הוא מתקשה ומתחשל
באמונתו — וכאשר יענו אותו כן ירבה
זכנו ימרוץ...

(חתם סופר)

אותם סימנים של ה"סדר" — קדש
ורחץ וכו' — מה טיבם וטעמם?
ברם, בנדון שאבידת נחורת בסימנים.

ה
ובששון הגחלתנו. בן
ישראל והזמנים:

ב
ברוך אתה יי אלה
ברוך אתה יי אלה
לחל, בין אור לחשך, ב
לששת ימי המעשה. בין י
ואת יום השביעי מששת
את עמך ישראל בקדש

ברוך אתה יי
וקיימנו

ישח

נוטלין

מע

סימני ה"סדר" מסייעים לקנין ו
בזוג השבועות.

קדש ורחץ

הסדר הרגיל והתקין של עבודת
הבית: סדר מרע ועשה טוב. האדם
אישור לטהר תחילה את עצמו מן
הרע אז יוכל לקדש את עצמו — ו
קדש.

אלה ביציאת מצרים לא המתקן:

11

מועדים לשמחה חגים וזמנים

שֶׁלֹש פְּעָמִים מוֹפִיעַ בַּתּוֹרָה הַצּוּוֵי לַעֲלוֹת לְרַגֵּל, בְּפָרֶשֶׁת מִשְׁפָּטִים (שְׁמוֹת כג, יז):
"שֶׁלֹש פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָה אֶל פְּנֵי הָאֵדוֹן ה'"; בְּפָרֶשֶׁת כִּי תֵשָׂא (שְׁמוֹת לד,
כג): "יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי הָאֵדוֹן ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל"; וּבְפָרֶשֶׁת רְאֵה (דְּבָרִים טו, טז):
"יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֵיךָ. שְׁלֹשָׁר צוּוּיִים אֵלֶּה מְרֻמּוֹיִם עַל שְׁלֹשֶׁת מוֹעֲדֵי
הַשָּׁנָה.

ה' אֵדוֹן
יֵרָאֶה
כָּל זְכוּרָה

כָּל אֶחָד מִן הַחַגִּים, אָמַר מִן הַגְּרִי"ש אֶלְיָשִׁיב וְצ"ל, בָּא לְהַשְׁרִישׁ בְּלִבּ הַיְהוּדִי
אֶחָד מִשְׁלֹשֶׁת יְסוּדֵי הַדָּת: לְהֶאֱמִין בְּמִצִּיאַת ה', תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְהַשְׁגָּחָה פְּרֻטִית.

מִטְרַתּוֹ שֶׁל חַג הַפֶּסַח הִיא לְהַשְׁרִישׁ בְּנֵי אֶת מִצִּיאַת ה', וְזֹאת עַל יְדֵי מַה שֶׁרָאָה
עִם יִשְׂרָאֵל, בְּהִיטּוֹ בְּמִצְרַיִם, אֶת פְּלֹאֵי הַבּוֹרָא וְתִפְרָדָה וְאֶת יְכַלְתּוֹ לְהַפִּיךְ אֶת הַטֶּבַע
וְלִשְׁלֹט בּוֹ בְּצוּרָה מִחֻלָּטָה. זֶה מַה שֶׁנֶּאֱמַר: "יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי הָאֵדוֹן ה'", וְהֵינּוּ
מִצִּיאוֹת הַשֵּׁ"ת.

חַג הַשְּׁבוּעוֹת, שֶׁבִּנְיָן נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, נּוֹעַד לְהַתְּבוּנָנוּת עַל נִצְחִיַּת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא
מִן הַשָּׁמַיִם, וְאִי אֶחָד לֹא יוּכַל לֶה, שֶׁהָרִי כַּמֶּה וְכַמֶּה אוֹיְבִים קָמוּ עָלֶיהָ לְכַלּוֹתָהּ, וְעִדּוֹן
דְּבָרֶיהָ חַיִּים וְקַזְמִיִּים, פְּתוּכִים בְּעַט בְּרָזֶל, בְּצַפְרֵן שְׁמִיר.

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר: "יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי הָאֵדוֹן ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל". הַמַּלְאִכִּי
יִשְׂרָאֵל" מוֹרִים עַל שִׁיכּוּתָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה רַק לַעַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָרִי עֲפוּ"ם אָסוּר לְלַמֵּד
תּוֹרָה, וּמִשְׁפָּטִים כָּל יְדַעִים".

וּבְאִמְצָעוֹת חַג הַסֻּכּוֹת אָנוּ מְגַלִּים אֶת הַשְׁגָּחָה הַפְּרֻטִית עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵעַם
יִשְׂרָאֵל. כִּי הִנֵּה, אִף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד בּוֹנֵה סֻכָּה בְּעַצְמוֹ, אֲבָל הַשְּׁנוּי הוּא רַק בְּדַפְּנוֹת,

פְּשָׁפֶל אֶחָד בּוֹנֵה אוֹתוֹ לְפִי יְכַלְתּוֹ; הָאֶחָד מִקִּיב אֶת הַדַּפְּנוֹת מֵאֲכָנִים, הַשְּׁנוּי מְקַרְשִׁים,
הַשְּׁלִישִׁי כִּסְפַת דָּוָד הַנוֹפֶלֶת, שְׁתֵּים פְּהֻלְכָתָן וְשְׁלִישִׁית אֲבֵלוֹ סִפְח.

הַשְּׁנוּיִים נִרְאִים, כְּאִמּוֹר, רַק בְּדַפְּנוֹת הַסֻּכָּה, אֲבָל בְּבִגְדֵי הַגֵּן - הַפֶּל שְׂוִיב! הַפֶּל
עוֹשִׂים אֶת הַגֵּן מִסֻּכָּה כִּזֶּה שֶׁאֲפִשֶׁר לְרֹאוֹת דְּרָכּוֹ אֶת הַשָּׁמַיִם, וְהַרְמוֹ כִּזֶּה הוּא שְׂנֹדַע
שֶׁכָּל עַם יִשְׂרָאֵל נִמְצָא תַּחַת אוֹתוֹ מְחֻסָּה, וְהַקִּב"ה שׁוֹמֵר עֲלֵינוּ מִכָּל הַמַּעֲיָקִים
וְהָאוֹיְבִים.

וְהוּוּ שְׂאוּמְרִים בְּסֻכּוֹת: "אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֵיךָ", דְּהֵינּוּ שְׂאִתָּה בְּעַצְמָה מְרַגֵּשׁ שֶׁהַקִּב"ה
הוּא הָאֱלֹקִים שְׁלֵךְ, שֶׁלֶךְ בְּאִמּוֹ פְּרֻטִי, וְהוּא הוּא הַמְּשַׁמֵּחַ עָלֶיהָ בְּפְרֻטוֹת.

הגדה של פסח / כמוצא שלל רב

ג

◆ כמוצא שלל רב ◆

שפירש במסכת ברכות (כ:): שלכך חיוב נשים בברכת המזון הוא רק מדרבנן, משום שנאמר "על הארץ הטובה אשר נתן לך", והארץ לא ניתנה לנקבות להתחלק.

ואם כן, אף שאמנם לגבי אנשים ד' כוסות הם כנגד ד' לשונות של גאולה, מכל מקום כיוון שבלשון "ולקחת" נאמר "והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ונתתי אותה לכם מורשה", והרי נשים לא נטלו חלק בארץ, לכן הוכרח רש"י לפרש שלגבי נשים הד' כוסות אינם נגד ד' לשונות של גאולה, אלא כנגד ג' כוסות שנאמרו לפרעה וכו', שהם רמז לגאולתן של ישראל.

"עדות ביהוב" – על רמב"ם ושי"ע

הקשר בין חלום שר המשקים לארבע כוסות של גאולה

דעת רבי יהושע בן לוי, שהובאה בירושלמי (פרק "ערבי פסחים"), ולפיה ד' כוסות הם כנגד ד' הכוסות של פרעה שהוזכרו בפרשת וישב, בסיפור חלומו של שר המשקים ופתרונו של יוסף: "וכוס פרעה בידו ואשתו אותם אל כוס פרעהו ואתן את הכוס על יד פרעהו ונתת כוס פרעה בידו" – לכאורה זועקת היא להסבר המניח את הדעת: איזה קשר יש בין ארבע כוסות של גאולה לסיפור חלומו של שר המשקים המצרי בבית האסורים?

ביאור נפלא אמר על כך הגאון רבי אליהו קלאצקין, הרב מלובלין:

המתבונן בפסוקי פרשת וישב (בראשית, פרק מ'), יבחין כי שר המשקים נפלא בדבריו פעם אחר פעם את הביטוי "כוס פרעה", וגם זה זקוק להסבר. אך עוד לפני כן עלינו ליישב קושיא גדולה המתבקשת לנוכח התנהגותו של יוסף כלפי שני שכניו לבית האסורים: מדוע את חלומו של שר המשקים הוא פותר לטובה, וכדברי הכתוב "בעוד שלושת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך אל כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו", ולעומת זאת לשר האופים הוא ממציא פתרון רע, באמרו: "שלושת הסלים שלושת ימים הם, בעוד שלושת ימים ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ ואכל העוף את בשרך מעליך"?

עוד יותר תתחזק הקושיא לאחר שנעיין בגמרא במסכת ברכות (נה:), שם למדו חז"ל מפרשה זו ממש: "מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה? שנאמר: 'זיהי כאשר פתר לנו כן היה'", ואם כן למה הוציא יוסף מפיו פתרון רע, שבסופו של

הגדה של פסח / כמוצא ש"ע

דבר אכן התממש בתלייתו ע
פתרון טוב לחלומו?

יכולנו, לכאורה, לתרץ על פתרו – מנא ידע? א"ר אי חלומו של חבירי, ואם כן יתכן, שאם כך מנין למד ר' והרי לא היה תלוי במה שיפ

בעל כרחנו עלינו לומר, ע
(עמוס ג): "כי לא יעשה ה' :
ואחר שמפרסם הנביא ומודי
הגדת הפתרון הוא כקודם גז:
לפתור טוב גם לשר האופים

אלא – יבוארו הדברים
מהרהורי ליבו, והתבאר ש
והמשקים, היה לכל אחד מו
ומשום כך, כאשר שמע

לפני... וכוס פרעה בידו ואק
הכוס על כף פרעה" – הו
לאדונו ככתחילה, ששוב יו
לשרתו – בפל ושילש: "זב
את הכוס על יד פרעה", בא
הכוס ביד פרעה ולשרתו.

נימת דברים שונה לחלו
שלושה סלי חרי על ראשי
אוכל אותם מן הסל מעל ה:
כי אם למאכלים, למעשה ו
העוף המנקר בהם בפיו...
למישרה ולמאכלים, אלא
במלכות וכמזלזל בכבודו!

ברור, אם כן, למה לשר

• כמוצא שלל רב •

דבר אכן התממש בתליתו של שר האופים, בשעה שיכול היה להמציא גם עבורו פתרון טוב לחלומו?

יכולנו, לכאורה, לתרץ על פי מה שאמרו חז"ל (שם): "וירא שר האופים כי טוב פתרו" – מנא ידע? א"ר אלעזר: מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של תבירו", ואם כן יוסף לא היה יכול לשנות את הפתרון. אבל זה לא יתכן, שאם כך מנין למד ר' אלעזר מיוסף ש"כל החלומות הולכים אחר הפה", וחרי לא היה תלוי במה שיפתור, אלא במה שהראו לו קודם לכן?

בעל כרחנו עלינו לומר, שעדיין היה הדבר תלוי בפתרון הפותר, כדרך הכתוב (עמוס ג): "כי לא יעשה ה' א-לוקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים", ואחר שמפרסם הנביא ומודיע הדבר, הרי הוא אחר גזר דין, שאינו נקרע, וקודם הגדת הפתרון הוא כקודם גזר דין, שעשוי להיקרע ולהיבטל, ואם כן היה ביד יוסף לפתור טוב גם לשר האופים, ולמה פתר לו באופן רע?

אלא – יבוארו הדברים על פי דברי הגמרא (שם): "אין מראים לו לאדם אלא מהרהורי ליבו", והתבאר שם שגם מה שהראו מלמעלה בחלום לשרי האופים והמשקים, היה לכל אחד מהרהורי ליבו.

ומשום כך, כאשר שמע יוסף את שר המשקים מספר על חלומו: "והנה גפן לפני... וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה" – הבחין יוסף כיצד תשוקתו וגעגועיו היו שיהיה מקורב לאדונו כבתחילה, ששוב יוכל לתת כוס פרעה בידו, עד שמרוב תביבות ותשוקה לשרתו – הפל ומילש: "כוס פרעה בידו", "ואשחט אותם אל כוס פרעה", "ואתן את הכוס על יד פרעה", כאילו כדי להמחיש עד כמה הוא משתוקק לתת שוב את הכוס ביד פרעה ולשרתו.

נימת דברים שונה לחלוטין התבטאה בדברי שר האופים: "אף אני בחלומי והנה שלושה סלי חרי על ראשי ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אופה, והעוף אוכל אותם מן הסל מעל ראשי". עלה מכאן שענינו איננו נשואות לשרת את המלך, כי אם למאכלים, למעשה האופה, עד שלא שם את ליבו כלל לשמור עליהם מפני העוף המנקר בהם בפיו... לא די שכמיהתו לא היתה לשרת את המלך, אלא רק למישרה ולמאכלים, אלא שעל הזלזול בעבודתו היה ראוי לעונש, כדין מורד במלכות וכמזלזל בכבודו!

ברור, אם כן, למה לשר המשקים פתר יוסף שישוב למקומו הראשון: מן הדין

היה שמי שכה משתוקק לשרת את המלך – יזכה בכך. מאידך, מובן למה פתר לשר האופים שיקבל את עונשו. כך נאה וכך יאה!

עתה נבין באופן נפלא את הקשר של כל זה לארבע הכוסות של ליל הסדר, שכן גם אנו בלילה גדול זה מודים להקב"ה על שהוציא את אבותינו ממצרים ומתחננים ומבקשים שיוציאנו גם מן הגלות ומבור השבי שבו אנו נמצאים כיום. עלינו לצפות ולייחל לגאולה העתידה – רק בכדי שנוכל להיות עבדי ה', שומר מצוותיו ותורתו, ליהנות מזיו השכינה על ידי הדבקות בדרכיו ובתורתו – ולא למען התועלת החומרית והגופנית שבגאולה.

ועל כן ארבע כוסות של גאולה הם כנגד ארבע הכוסות של שר המשקים, אותו עבד שגם בשבתו במעמקי בית האסורים, כל שאיפותיו להיחלץ מכלאו היו רק כדי להיות שוב מקורב לאדונו ולשרתו – ורק בזכות השתוקקות זאת יצא מאפילה לאורה!

"חיבת הקודש" – חלק הדרוש

זון הוא רק מדרבנן, משום זנה לנקבות להתחלק.

ר' לשונות של גאולה, מכל גל הארץ וגו' ונתתי אותה זוכרה רש"י לפרש שלגבי א כנגד ג' כוסות שנאמרו

ביחוסף – על רמב"ם ושרע

כוסות של גאולה

"ערבי פסחים", ולפיה ד' ת וישב, בסיפור חלומו של שחט אותם אל כוס פרעהו ו" – לכאורה זועקת היא כוסות של גאולה לסיפור

ז, הרב מלובלין:

יבחין כי שר המשקים כופל ס זה זקוק להסבר. אך עוד ח. התנהגותו של יוסף כלפי המשקים הוא פותר לטובה, ראשך והשיבך אל כנך ונתת ולעומת זאת לשר האופים ישת ימים הם, בעוד שלושת עץ ואכל העוף את בשרך

זוכת ברכות (נה:), שם למדו נ אחד הפה? שנאמר: 'יהי זפיו פתרון רע, שבסופו של

4

אוצרות התורה ✦ הגדה של פסח _____ סה

מהמצרים ובני חורין מהם עד ליל היציאה, שאז נתגלה הסוד שכוונת המצה היא החירות, אבל אז לא היה השר יכול לעשות להם דבר. ולפ"ז הפירוש "די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" הוא כפשוטו כל ימי היותם במצרים עד שיצאו.

כל דכפין ייתי ויכול

כל דכפין וכו' כל דצריך

כתב בהגדת "חסד לאברהם": כבר הקדו מי הוא האומר כל דכפין וכו'. ואל מי ישים מלתו, אם הבעה"ב קורא אל העניים שיבואו לשלחנו היה מהנכון שיקראם תחלה בעדו בבית הכנסת, שם ימצא את חפצו בקלות מאד, לא אחרי היותו מיסב כמלך, והדלת סגור אחריו. אכן נראים בזה דברי הגאון בעל "חוק יעקב" (סי' תעג לב) שכתב בשם הרמב"ן ז"ל, אשר מאמר כל דכפין וכו' תקנו לבעה"ב שהוא קורא את בני ביתו להסב על השולחן בעבור חובת היום שעליהם לאכול פסח מצה ומרור.

אמנם קשה, בעל הבית שאין לו בנים, האם לא יאמר נוסח זה.

ומצאתי שכן הקשה השל"ה הקדוש ז"ל: צריך לידע, מה זה שאומר כל דכפין ייתי ויכול, אם מזמן אורחים היה לו להזמין קודם שישב לשולחן, קודם שמתחיל לשתות כוס של קידוש.

אלא תירץ שאין זה הזמנת אורחים, אלא לומר שאנו עתה לא כזמן שבית המקדש קיים שלא היו אוכלים אלא המנויים, בשביל קרבן פסח, אבל עתה מותר לבוא כל מי שירצה, "וכל דצריך ייתי ויפסח" - כלומר אף אפיקומן שהוא במקום הפסח אין צריך להיות מנויים לכתחילה קודם אפיה.

הטעם לאכילת מצה

הא לחמא עניא

כתב השל"ה (נוסחת פסחים פ' תורה אור): והנה אקדים חקירה אחת גדולה

אוצ

מה
שב

שב

שב

שב

שאחר

בצקם

זו, ולא

ודן

הן "עו

אין הו

זה שה

הלילו

בה

הזה נ

נתנה

שוב?

5

6

The seder plate and the matzah are now covered and the second cup of wine is poured.
The youngest child asks the following questions:

מָה פְּשֵׁתָנָה
הֲלִילָה הִיא מִכֶּל הֲלִילֹת
שֶׁכֵּל הֲלִילֹת אֲנוֹ אוֹכְלֵי חֶמֶץ וּמָצָה
הֲלִילָה הִיא כֹּל מָצָה
שֶׁכֵּל הֲלִילֹת אֲנוֹ אוֹכְלֵי שֵׂאֵר יְדֻקּוֹת
הֲלִילָה הִיא מִיּוֹר
שֶׁכֵּל הֲלִילֹת אֵין אֲנוֹ מְטַבְּלִין אֶפְלוּ פֶּעַם אַחַת
הֲלִילָה הִיא שְׁתֵּי פְעָמִים
שֶׁכֵּל הֲלִילֹת אֲנוֹ אוֹכְלֵין בֵּין יוֹשְׁבֵינוּ וּבֵין מְסֻבֵּינוּ
הֲלִילָה הִיא כֵּלְנוּ מְסֻבֵּינוּ

למה פשתנה

The seder plate and the matzah are now covered and the second cup of wine is poured.
The youngest child asks the following questions:

מָה פְּשֵׁתָנָה

WHAT MAKES THIS NIGHT UNLIKE ALL OTHER NIGHTS,

so that every other night we eat either bread or matza,

but tonight there is only matza?

And that every other night we eat many different greens,
but tonight we will eat bitter herbs?

And that every other night we do not dip [our food] at all,
but tonight we will dip it twice?

And that every other night some sit to eat and some recline,
but tonight we are all reclining?

yerusha, not a *nahala*. It needs work on behalf of the child if it is to be passed on across the generations.

WHAT MAKES THIS NIGHT UNLIKE ALL OTHER NIGHTS?

The history of *Ma Nishtana* is fascinating. The text itself goes back some two thousand years. It is recorded in the Mishna and was almost certainly the form of words used in Second Temple times. Everything else about it, though, was different. It was said not before the meal but afterward. It was said not by the child but by the parent. And it was not a set of questions but a set of statements. How so?

In Temple times the meal was eaten first. The sanctity of the moment was palpable. Families had traveled from all parts of Israel to bring their sacrifice to the Temple and eat their meal in the precincts of Jerusalem. The questions of the child arose naturally from acts done that night that were done at no other point in the year. If the child was too young to ask, the father would prompt him by saying, *Ma nishtana halayla hazeh*, meaning not "What makes this night different?" but "See how different this night is from all other nights." He would then enumerate the differences, encouraging the child to ask, "Why?"

One of the most remarkable achievements of the sages was to preserve the continuity of Jewish life through a series of tragedies – the destruction of the

WHAT MAKES THIS NIGHT UNLIKE ALL OTHER NIGHTS?

The Torah speaks of children asking questions on Pesach. "And if your children should ask you, 'What is this service to you?' you shall say..." (Ex. 12:26). From this, tradition inferred that the story of the Exodus from Egypt must be told, wherever possible, in response to the questions asked by a child.

The Torah has two words for inheritance, *yerusha* and *nahala*, and they represent the two different ways in which a heritage is passed on across the generations. The word *nahala* comes from the root *nahal*, which also means "river." It represents an inheritance that is merely handed down, without any work on the part of the recipient, as water flows in a river. *Yerusha*, by contrast, means active inheritance. Rabbi Samson Raphael Hirsch pointed out that *lavshet*, the verbal form of *yerusha*, sometimes means "conquer" or "capture." It means actively taking hold of what one has been promised. An inheritance for which one has worked is always more secure than one for which one has not. That is why Judaism encourages children to ask questions. When a child asks, he or she has already begun the work of preparing to receive. Torah is a

The seder plate and the matza are uncovered.

עֲבָדִים הָיִינוּ
לְפָעוּתָהּ בְּמִצְרַיִם
וְיִצְחָאֵנוּ יְהוּדָה אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד מַקְוֶה וְכוּלְוֶה נְטוּיָה.

Temple, the end of the Paschal sacrifice, and the loss of the entire atmosphere of collective celebration in Jerusalem. The narrative was moved from after the meal to before it, so that words would do the work of place: the Jewish people no longer had Jerusalem, but we still had the story. And instead of children asking spontaneously, each in his or her own words (the "four sons" of the Haggada), the *Ma Nishtana* became a standard formula that every child could learn. Old words took on a new function. A ritual once celebrated in the vicinity of the Temple became a ceremony that could be observed throughout the world without losing its original character. Everywhere Jews gathered to celebrate Pesah became a fragment of Jerusalem. The city, the land, and the sacrificial order lay in ruins, but the words remained.

One thing achieved by turning *Ma Nishtana* into a formula was that now child unable to ask. In a beautiful and deeply characteristic gesture, custom ordained that every child should ask in the same way, using the same words, so as not to put any child to shame. All Jewish children are precious and we do not distinguish between them.

WHAT MAKES THIS NIGHT UNLIKE ALL OTHER NIGHTS?
 The four questions correspond to the "four sons" of the Haggada. The wise child turns immediately to the central symbol of Pesah, the matza. His question is profound. Matza is the "bread of oppression" but Pesah is the "festival of freedom." Why, then, do we eat only matza? The "wicked son" asks about the ungrateful, being bitter toward Judaism, he tastes only the bitterness of Jewish life, not the sweetness. The simple-natured child asks about the dipping, the act done precisely to provoke a question on the part of a child. The one who does not know how to ask asks why people are reclining. His attention is not on the seder service at all but on the people gathered around the table.

WE WERE SLAVES TO PHARAOH IN EGYPT
 The Mishna states that in telling the story of the Exodus we must "begin with the

The seder plate and the matza are uncovered.

עֲבָדִים הָיִינוּ

WE WERE SLAVES

to Pharaoh in Egypt,
and the Lord our God brought us out of there
with a strong hand and an outstretched arm.

shame and end with the praise" (Mishna *Pesachim* 102a). A Jewish story begins in sadness and ends in joy.

What, specifically, does this mean on Pesah? The Talmud records two views, those of Rav and Shmuel, two sages of the third century. According to Shmuel it means saying, "We were slaves to Pharaoh in Egypt, and the Lord our God brought us out." According to Rav it means saying, "In the beginning, our ancestors were idol worshippers. But now the Omnipresent has drawn us close in His service." Out of respect for these two views, we say them both, beginning with the answer according to Shmuel.

The two opinions reflect different approaches to the Exodus. According to Shmuel the central fact is physical redemption. Our ancestors were slaves who were liberated by God. According to Rav the essential theme is spiritual redemption. Our ancestors were idolaters who found, and were found by, God. There is a difference, too, in their approach to history. Shmuel focuses on the immediate event of Egypt, slavery and redemption. Rav places the event in a wider context - the whole history of the Jewish people from Abraham to Joshua and the conquest of the land. For Rav, Pesah is part of a larger drama, from founding father to the birth of a nation in its own land.

Maimonides draws a third distinction. There are two elements to the seder service: there is the story we tell our children, and the story we tell ourselves. Shmuel focuses on the story as told to a child. Rav speaks of the story as an adult reflection. Children can understand the drama of slavery and freedom together with the many miracles that were involved. It takes an adult to understand the journey from polytheism to monotheism, from myth to faith.

SLAVERY AND FREEDOM

In the *Koehn ghetto* in the early 1940s an extraordinary scene took place one morning in the makeshift synagogue. The Jews in the ghetto had begun to realize the fate that lay in store for them. They knew that none of them would escape, that the work camps to which they would be transported were in fact factories of death. And at the morning service, the leader of prayer, an old and pious Jew,

אמר רבי אלעזר בן עזריה, מרי אני כגון שבועים שנתה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בפילות. עד שדרךשה בן זומא. שנאמר: למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. "ימי חייך" הנימים. "כל ימי חייך" הפילות. וחקמים אומרים: "ימי חייך" העולם הזה. "כל" ימי חייך הקביא לימות המשיח:

בעינה של תורה

הסברה נותנת לכאורה שאין להרבות יותר מדי בסיפור נסים שנעשו על-ידי הכורא שלא כדרך הטבע, שכן מתוך כך נראה כאילו ממעיטים את האמונה בהשגחה היומיומית הרגילה של הבורא על עולם ומלואו. שהרי באמת גם ההנהגה הקבועה והסדירה של הטבע אינה אלא נס אחד גדול, שהוא נפלא פי כמה מן הנס הבלתי-טבעי בזה שהוא קבוע ותמיד וימינו זמני בלבד — וממילא אם אדם מתפעל רק למראה נס שלא כדרך הטבע, הרי זה כאילו איננו מתפעל כלל מן ההשגחה התדירה שהיא נס קבוע וממושך. לפיכך אומר בעל-ההגדה: "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח" — עם כל זאת רצוי מאד להרבות הלילה בסיפור יציאת-מצרים, לפי שעכשיו הוא זמן הנס. אם בעלמא אינו רצוי להרבות בשבח על נסים שלא כדרך הטבע, הרי בזמן הנס מי שמרבה לשבח הרי זה משובח...

מצינו שני מאמרי חז"ל שהם לכאורה סותרים זה את זה. מאמר אחד אומר: "כל האומר תהלה לך בכל יום מובטח

בפיקר על כך, שהמעלות הרדודות אשר העניקה לנו יציאת-מצרים, לא האבדנה לעולם מאתנו. לפיכך, "כל המרבה לספר" — אפילו בימי הגלות החשוכים — סימן הוא שהרי זה משובח" — לפי שבוה מוכיח הוא, כי השמחה רוחנית היא, שהוא שמח על התורה ועבודתה-השם שזכינו להן הודות ליציאת-מצרים לעולמי עדין. (דברי שאול)

באמת אסור להרבות בשבח של מקום, ברם ביציאת-מצרים מותר, שהרי מי שנתרחש לו נס מותר לו להרבות בשבחים ובהודאות בזמן ובמקום שבו נחרש הנס, ולא עוד אלא שהוא מחוייב לעשות כן. ומכיון שאנו אימרים קודם: "אילו לא הוציא הקדוש-ברוך-הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו" — יוצא שהנס נחרש לעצמנו גופא, הרי ממילא "כל המרבה לספר הרי זה משובח".

לכן גם אומרים אנו בסוף ההגדה: "ואותנו הוציא משם" — לפיכך אנחנו חייבים להודות... (שפת אמת)

ובבי אלעזר בן עזריה יר מסבין בבני ברק. וק"ו וק"ה, עד שבאו סלמידיהם י"א ששמע של שחרית:

כל המרבה לספר ביציאת-מצרים ול עצמו שהוא משובח...

ז בזה אפשר להסביר זאת במשל

עני ואביון, שהיה גם בור ובערר עלה פתאום לגדולה ונתעשר. שבר ים פרטיים שבצורתם געשה גם ואיש-מדע. לימים ירד מנכסיו היות עני ואביון כבתחילה. אף-כן היה חוגג מדי שנה בשנה את נהעשר בשעתו ועשה אותו שאלוהו הבריות:

חזרת להיות אותו עני ואביון ז מה זו עושה? להם:

את הממון הפסדתי, אולם ו וההשכלה שקניתי לי תודות נ נשאר עמי לתמיד, וממילא י לחוג את היום בו נתעשרתי

אנחנו שמחים ביציאת-מצרים, ומספרים בשבחיו של מקום גם מרות שחזרנו לגלות ונשתעבדנו זה עול זרים — הרי סימן הוא יקר אנו שמחים בזה, שעל-ידי צרים נעשינו לעם סגולה חכינו ת התורה הקדושה, שהיא נשאה בחינתנו בגלות. שמחים אנו

(8)

הגיע זמן קריאת שמע של שחרית

היה זה בערוב ימיו של ר' שלום לאחר אירוע מוחי שני, קשה מאד. בסוף ימי אשפוזו החליט ר' שלום שלא כדאי להשאר בבית, עדיף להתגורר בבית אחת מבנותיו.

מקבלים את כל האישורים, יוצאים מבית החולים, ר' שלום נכנס למונית ונוסעים. היה זה בשעות הערב. ר' שלום הכאוב, המותש, החולה, הגיע לבית בתו בבני-ברק, התפלל מעריב, ומיד בסיום התפילה אחזתו תרדמה עמוקה. חבלי שינה אפפוהו עד הבוקר.

על אותו בוקר חדש סיפר נכדו של ר' שלום בהתלהבות:

הגיע זמן קריאת שמע, וניגשתי לעורר את הסבא... אך הסבא ישן שינה שכל כולה שינה, אחד משישים, זקנה אמיתית מהולה בחולי עז, אירוע מוחי. אין קול ואין קשב.

סבא, סבא! דפקתי על השמיכה, נשפתי באוזניו, התחננתי, ביקשתי - סבא צריך לקום. אבל כלום...

קראתי לעוד אחד מבני המשפחה, גם הוא ניסה, עד שר' שלום פקח את העיניים, אבל נרדם שוב.

בתו נכנסה לחדר ואמרה: "בואו, אני אראה לכם איך מעירים את אבא שלי!" ניגשה הבת למיטה וקראה בקול: "אבא! זמן קריאת שמע! עוד כמה דקות סוף זמן קריאת שמע".

מיד, ללא גוזמה, ר' שלום הישיש פתח את עיניו לרווחה, הרים את ידו והסיט בה את השמיכה הגדולה, וכשכולו אפוף בערפל של חולי וחבלי שינה, גם יחד,

הגביה את שתי רגליו בבת אחת, הניף אותן מחוץ למיטה, הניחן על הרצפה והתיישב. "אוי! אוי! למה לא אמרו לי? הלא בעוד כמה דקות סוף הזמן?" הביט ר' שלום על שעונו בכאב, והזדעק בחרדה.

בני הבית הרגיעו אותו אמרו לו שאפשר עוד להספיק, ואם לא תצליח אז עכ"פ תספיק את הזמן השני של הגר"א, שהרי הרגעים שנשארו הם לזמן קריאת שמע של המג"א. נרגע ר' שלום - חיך את חיוכו הנצחי "יישר כותכם! תודה רבה!" ונעמד על רגליו.

הגיע זמן קריאת שמע של שחרית

פְּרֻקָּה הַמְּקוֹמִים, פְּרֻקָּה הוּא, פְּרֻקָּה שְׁמֹנֶה תוֹרָה לְעֵשֶׂה וְשָׂרָאֵל, פְּרֻקָּה הוּא.

ואולם הגאון רבנו החקאל אברבנאל לומר כי דברים כפשוטם. היינו, לדעת רבי אלעזר בן עזריה אכן לא תהנה מצינו זו לעתיד לבוא. בכך הוא מישב קדושת שמקשה הגאון בעל "שאנת ארדה" על הרמב"ם: מרוע לא מנה הרמב"ם אנו מצות עשה זו וזכרתי יציאת מצרים, בכלל תרי"ג המצוות שמנה בספרו

ב"רם, כפי המצוות מקדים לנו הרמב"ם מספר קריטריונים שעל פיהם קבע מה נכנס בחשבון התרי"ג ומה לא. לפי אחד מכללי לא נכנסו בחשבון התרי"ג אלא מצוות נצחיות, אך מצוות שנאמרו לשעתן, ולא נהגתו לנצח אינן בחשבון זה. מטעם זה אין הוא מחשיב, כדוגמא, את המצות "עשה לך שרף ושמים אורה על נס" (במדבר כ"א, ח"ג) שכן מצוה זו נאמרה לשעתה ולא לדורות. בעתה מיושבת קהילתנו, שכן פאחר ומצות הוכרת יציאת מצרים לא תהנה לעתיד לבוא, אין היא נכנסת בחשבון התרי"ג. אמנם לדעת חכמים תנהג המצוה גם אז, אך הרי הרמב"ם העלה לדלגה כי מזכירין יציאת מצרים כלילת מראוייהיא, וכשטת רבי אלעזר בן עזריה, ינמולא פסק כי מצוה זו לא תהנה לעתיד לבוא.

פ' א"ה

מבית מדרשים של חכמינו למדנו כי כאשר בדרך המקום ברוך מוזכרים את הצדיק יש לאלתר לספר בשבחו. כך גם מפרש רש"י בראשית של פרשת וחי, על המסוק: "אלה תולדות נח מן איש צדיק תמים היה בדתו" (בראשית ה', ט"ז) כי כיון שהזכירו סיפר וישבחי, שנאמר "וכן צדיק לברכה" (משלי י', י"ג) ואף אנו נגדג בן. כיון שהזכרנו את שמי של הקב"ה,

ויקרא ימי חייך תזמין, כל ימי חייך תלילותי, ותקמים וזמרים: ימי חייך תעולם תהיה, כל ימי חייך לתבוא לזמנת הפליטה.

בסדר שנערך פעם בביתו של הגר"א שמעו המסובים את הגר"א אומר בהגיעו לפסקה זאת, כי מפאן מקור למה שאמרו חכמינו שלעתיד לבוא מתרפאים כל החיות מלבד הנחש (בראשית ח"ה וי' י"ג) וישונו ג' יידי, והרי גם בנידון דידן, די הדיה לו לנחש אם היה ימי וימי האיל במי חייך, ואלם "ימי חייך" לא נכילים אלא את ימי חייך וימי ארץ חייך" לרבות ולהציא לימות המשיח. ללמי כי גם ימינו נכנסו שמי של החיה הקללה שדחלקלל ושאר בעיות.

פ' א"ה

וכי מוזכר ימך רבי אלעזר בן עזריה שמצותן יי של התורה יציאת מצרים תהיה אף לימות המשיח, מאחר והתמילת "על" הוא מרבה את הימים? וכן יציאת יציאת אונקלוס כי באמת מצינו בגמרא שחלקו התנאים אם איתו נכנסו לעתיד לבוא" או לא (נדה ט"א). מסתבר, אפוא, שחכמים נכנסו לימות המשיח ושלח לעתיד לבוא, ואשר לכן נדרשו לפסוק מיוחד אשר אנו יודעים כי מצוה זו תהנה יציאת מצרים, שונה משאר המצוות כיא חסותה לעתיד לבוא, אך רבי אלעזר בן עזריה, אפשר שסובר כי מצוות יי ויחיל לעתיד לבוא וממילא פשוט נמון מאלף, גם ללא לפתור פסוק כי יצוה זו תהנה לעתיד לבוא.

פ

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל

מלת 'המקום' הוא כינוי להשם יתברך שהוא מקימו של עולם ולית אתר דפנוי מיניה. ולא מצאנו כינוי הזה בתורה שבכתב, והפעם הראשונה שאנו מוצאים שנרמז בפסוק שם הקב"ה בכינוי זה, הוא במעשה העקידה שנאמר (בראשית כב, ו) 'ביום השלישי וישא אברהם את עינו וירא את המקום מרחוק'. ופירש הוזה"ק (ח"א קכ) דקאי על השם יתברך שמו, דנראה לאברהם דהקב"ה כמרוחק ממנו. דהיינו כדוקא בזמן שהיה סברא דהקב"ה יתקרב לאברהם, שעושה רצונו להקריב על המזבח בנו יחידו שנולד לו לאחר ניסים ונפלאות, דוקא אז נראה לו השם כרחוק ממנו.

ה' א"ל
שם
ה' א"ל

ופירש החידושי הרי"ם דזה בא להגדיל הנסיון של העקידה אלף פעמים, שאברהם אבינו אבד כל המדריגות שזכה בהם כבר ע"י עמידתו בט' הנסיונות, ומ"מ הלך לקיים רצונו של השם אע"פ שאין לתאר עד היכן הגיע הנסיון באמת, לילך ולקיים מצות השם ואף שאין לו שום טעם בזה ולהיפך, הוא אף מרגיש חלישות. ומ"מ רצון השם הוא העיקר ואף שהשטן מקטרג ואומר לו שמעתי 'השה לעולה ולא יצחק' (ילקוט שמעוני בראשית כב רמז צו), אלא היא הנותנת דדוקא משום שהיה מרוחק כל כך לכן כששמע אח"כ 'עתה ידעתי' (בראשית כב, יב) זכה לכרכות פי כמה, 'ברך אברכך' 'הרבה ארכה' 'וירש ורעך' 'והתברכו בזרעך' (שם יב, ח-ח).

ולפי הנ"ל גם באן י"ל דלכן בא באן בסיפור יציאת מצרים דוקא הכינוי 'המקום' משום דבמצרים היה הרחקת השם עד כדי כך ש'אלא שמענו אל משה' (שמות ו, ט) כשהביא לשונות של גאולה, ומ"מ אותו הריחוק הביא אותם עד מדריגת 'הללו עבדי השם ולא עבדי פרעה' (נגילה ד).

ומצאנו שני פעמים שאנו משתמשים בכינוי 'המקום'. ראשית בניחוס אבליים שאומרים לאבל 'המקום' ינחם אתכם בתוך שאר אבילי ציון וירושלים. והיינו ג"כ כנ"ל דבא לרמז דכשמת הקרוב של האבל והוא חושב שהשם יתברך עשה לו אסון ונתרחק ממנו. ידע דגם זה ההרחקה יש לו להאמין כי יבוא ע"י לקרבות ויבין למפרע דעשה לו הקב"ה הרחקה כדי שיתקרב. והפעם השנית הוא, ביום שני וחמישי כשקוראים את התורה אומרים אחרי זה, 'אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה וכשכיה העומדים

בין בים ובין ביבשה 'המקום' ירהם עליהם ויוציאם מצרה לרוחה' וגו'. גם כאן בא כינוי 'המקום' לרמז וללמד על ההרחקה מאתו יתברך דע"י אותו הרחק יעזור לו השם שיתקרב לו ויכיר דהצרה באה לו משום שהשם יתברך רוצה שיתעלה, ויבוא להרחקה כדי שאחרי כך יבוא לקירוב.

ומה שהוסיף הבעל ההגדה השבח 'ברוך שנתן תורה לעמו ישראל'. היינו משום דכל הד' בנים הם מרוחקים מהשם יתברך ואפילו החכם מרוחק קצת ואף שהוא רק שואל, מה יאמרו ומה יתמצו 'לדור הבא' לאחר המופתים, והיינו 'היה כי ישאלך בנך' 'מחר' לאמר מה העדות והחוקים' וגו' (דברים ו, ב) דהיינו דעל הדור של מחר הוא שואל (ע"פ במאמר חכם מה הוא אומר). אבל הוא ג"כ מרוחק קצת כיון דשואל אף על החוקים, והלא הוא חכם ויודע דאין לשאול על חוקים דאין להם טעם גלוי. ולכן מוסיף השבח 'ברוך שנתן תורה לעמו ישראל', דע"י התורה יבואו כל הד' בנים להתקרב ולקיים מצותיה חוקיו ומשפטיו ושלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה'.

רשע אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לי ולפי שהוציא א"ע וגו' אלו ה"י שם ל"ה ננאל. ו"ל עפ"מ שראיתי להנהיג חיד"א ו"ל שמביא (בספרו ראש הוד עה"ת) בשב"ט עץ הדעת טוב (לרבינו הקדוש מהרד"ש ו"ל בכת"י) שפ"י קרא (כפ' יתרו יח, ח) ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה'. ופ"י במשל למלך גדול ששלח ציר נאמן למלך אחר שלקח בשבי את בן אוהבו ובקשו שישלחנה חפשי, והמלך השפל לא די שלא עשה פקודתו ולא מילא את בקשתו, עוד התרים נגדו בעז פנים כדברים קשים ומרים ויצא נגדו בקולי קולות, יכאשר שמע המלך זאת, ערך מלחמתו והרוי כל זעמו יצא ללחום אתו, עד שהשמיד והחרים להמלך הוא ולכל חילו ועשה בהם שפטים הוציא מידו השבוי ביד רמה, ואז כל החכמים עלו ונסתפקו אם כל מה שטרד המלך ההוא ה"י כעבוד תיקף חיבת השבוי, או לכבד עצמו ה"י הורש שבכבוד שהמלך התרים נגדו וביזה אותו לזאת ערך מלחמתו נגדו, יחסנימו החכמים כולם לזכר אחר ואמרו דנהנו אנן, אם אחר אשר הוציא השבוי שלחו לנפשו ולא פנה אליו עוד, זה למופת כי כל אשר פעל ועשה רק לכבוד עצמו ה"י הורש, אך אם אחר צאת השבוי נתן עיניו כי הפליא חסדו ולהושיבו עם גדולים ושדו מלכותו ויתן מצאת וארזחה כיד המלך, בא האות כי עיקר פעולתו לכבוד בן אוהבו, וכן הדבר הזה כי ישראל זרע אוהבו תלתא מרחמי אברהם יצחק ויעקב, ושלה מרע"ה שלוחו הנאמן ואמר שלח עמי ויעבדוני, ופרעה התרים ואמר (שמות ה, ג) מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' וארז"ל שאמר פרעה שכל המלכים אישכר הקריבו ו' לא שלה שוב דורו, יחבדו או מכות גדולות ועצומות, ואפשר להסתפק כי כל פעל ה' למעניו ולכבודו, יען שפרעה התרים כנגדו, אך מאחר שראינו את הטובה שעשה עמם ה', האכילם המן לחם אבירים והעלה להם את הבאר והפליא חסדו עמם ונשא איתם על כנפי נשרים, ונב מלחמת עמלק, אז נודע בנוים שהכל ה"י לאהבת ישראל, וז"ש ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה

למצרים (ל"ה לכבוד עצמו רק) על אודות ישראל (ורא"י ע"ו) את כל התלאה אשר מצאתם בדרך (אחר צאתם מצרים) ויצילם ה', ואלי ה"י לכבודו דוקא ל"ה מטפל עמם אחר השמיר את המצרים ודפה"ח, ועוד מכורר ראי' מוכחת הכ"ו עשה השו"ת בן כשביל אהבת ישראל, רחוינן הרשעים מתו בשלשת ימי אפילה, ואלמלא ה"י רק לכבודו שהתרים נגדו, אדרבה למה המית את הרשעים, ועל כרחק רצצה הקב"ה להפריש את חלקי ונחלתו להיות לו לעם חביב ולנהלם תחת שבכו גם לחלאה, וזה טעות הרשע בדאותו אשר יעשו בניו לזכר עולם קרבן פסח על אשר הוציא השו"ת אותם מעבדות לחירות, יבוען מה העבודה הזאת לכם (וכי עשה זאת הקב"ה בעבורכם) לכם ולא לו (בתמ"ו וכי ה"י בונתו לטובתכם ולא לכבוד עצמו עשה זאת), ואף אתה דקחה את שיניו (ותביא לו ראי' מוכחת שאינו כדבריו) שאלו ה"י שם ל"ה ננאל (שמתו הרשעים בני ימי אפילה, ואם כדבריו למה המיתם) ועל כרחק כשביל אהבת עמו ישראל ולא לכבודו, (משיב נפש, פ' ואתחנן)

העצמת קול אורוק

של

הגדה של פסח

הגדה ש

מה הוא אומר? מה הצלת וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם? וְאֵף אֶתָּה אָמַר לוֹ בְּהַלְכוֹת הַפֶּסַח, אֵין מְפַטְרִין אַחַר הַפֶּסַח אֶפִיקוֹמֵן:

רשע מה הוא אומר? מה ה' צוה ל' ולפי שהוציא את ואף אתה תקחה את שנינו וא' בצאתי ממצרים. לי ולא לו.

והרי לכאורה היה צריך להיות כתוב: "אחד צדיק ואחד רשע", שהרי הם דבר והיפוכו.

הדבר יבואר ע"פ מה שביאר מרן זצוק"ל על הפסוק: "נח איש צדיק תמים" וז"ל נראה דכתבה התורה התואר "איש" לומר שרק כשהוא "איש" בדעת ובהשכל, שייך לומר עליו תארים "צדיק" ו"תמים". אבל כשהוא צדיק תמים ואינו "איש", דהיינו שהוא שלא בדעת אין לתארו בתארים אלה שנקל להתפתות. עכ"ל.

ומשום כך כתב בעל ההגדה "אחד חכם ואחד רשע", דאחר שהוא "חכם" יכול להיות גם "צדיק".

מה הצלת וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם

ידעת התורה רק אצל בעל אמונה וירא ה'

והנה החכם לא שואל "למה" אלא "מה הטעם", ורוצה לידע דיני התורה. ונותנים לו התירוץ: "עבדים היינו לפרעה במצרים". ותמוה תירוץ זה, שהרי כבר יודע אודות יציאת מצרים ואינו שואל על זה.

אלא יש חלוק בידיעה, דסתם אדם שרוצה לידע איזה חכמה הוא לומד

גאולת הרוח, השיב לו אהיה אשר אהיה", שיהיה יות ומ"מ הוא גאולה שמעשי ה' נצחיים, וא"כ יא גאולת הרוח.

ישראל שלא לצערם א"צ יהיה עוד גלות הגוף, אבל גולה תאמר להם ש"אהיה אליכם", שפירושו הוא וגאולה הוא שאהיה עמם אולת הרוח. נמצא שאף לנו גאולה שגאלנו ממצרים ונו מאד לשמוח בזה ולחוג ב פאר והדר, שאילו לא ות אבותינו ממצרים הרי נו ובני בנינו משועבדים ממצרים, הכונה כי היינו פרעה או לאומות אחרות אוות, אבל עתה איננו כי הרוח שלנו אינו נכנע ואין עליו אדון אחר לבד די הם ולא עבדים לעבדים, וזא הרוח.

דרש משה עמ' רפח

ואחד רשע

דבר והיפוכו

העולם: מדוע כתב בעל 'אחד חכם ואחד רשע',

בה ויודע אבל תורה שייך לידע רק אם האדם בעל אמונה וירא ה', וכדאמרו חז"ל "הכמה בגוים תאמין תורה בגוים אל תאמין".

לא שייך ללמוד תורה רק אם סומך על חכמת עצמו וכשרונותיו, אלא צריך להרגיש שהוא עבד ה' כמו שמקודם היו עבדים לפרעה.

וזה אומרים להחכם דתכלית יציאת מצרים לא היתה בשביל הצלה גשמית אלא כדי שיקבלו התורה ולהיות בזה עבדים לה' ואז ישתדל להבין האמת. דאם יש לאדם אמונה דמה שאמרו חז"ל הוא נכון, אז לא יאמר שאם הוא אינו מבין מה שנאמר בתוס' או בהרמב"ם וכ"ש בחז"ל שזה ח"ו טעות, אלא ידגיש שהם לא טעו אלא החסרון בהבנתו, כיון שיש מסורה בתורה שבעל פה והתורה נמסרה לחכמי הדור ולא שייך טעות בזה ואפילו אם יש מחלוקת באיזה דבר הוי אלו ואלו דברי אלקים חיים.

קול רם חלק ג' עמ' שסט

ואף אתה אומר לו בהלכות הפסח, אין מְפַטְרִין אַחַר הַפֶּסַח אֶפִיקוֹמֵן

ע"ד שיידע כל הלכות הפסח

נאמר בהגדה בתשובה להחכם:

Rebbi Lau

יכול

מראש חדש?

תלמוד לומר ביום ההוא.

אי ביום ההוא, יכול מפעוד יום?

תלמוד לומר בפעוד זה.

פעוד זה - לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.

"מצה ומרור מנחים לפניך"

כיצד מנחים?

מה ניצב במרכזו של חג הפסח? הרי אומר ליל-הסדר. מה עומד במרכזו של ליל-הסדר? הרי אומר: ההגדה של פסח. מי זוכה להשומת-הלב המירבית, לפי ההגדה של פסח: התשובה ברורה: הכן. השואל את ארבע הקושיות. כי כל ההגדה היא לקיום מצוות עשה "והגדת לבנך" - דהשיב לכל אחד מארבעת הבנים על כל אחת מארבע הקושיות, לפי המסורת ועל-פי המקורות. זהו המרכז.

ואכן, כל מיני מאמצים עשו חכמים כדי לרתק את הילד, את דמיונו ואת תשומת-ליבו, כלילה הזה. כדי שיהיה קשוב ועירני לשמוע את אבא המספר את סיפור יציאת מצרים. אנוחנו למשל, בלינה הזה מטבילין שתי פעמים. בשביל מה כל הטיבול הזה? כדי לעורר את הילד, את הסקרנות לשאול, "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?". דברים רבים נעשים פה כדי לעורר את תשומת-ליבו.

ורכמים היו גם אישי חינוך מעולים, והבינו את מה שקוראים היום, חשיבות החינוך וההוראה בדרכי המחשה. כארץ לדבר אלא להראות ולהצביע. כבר אמר שלמה המלך בספר קהלת "טוב מראה עינים מהלך נפש" (קהלת ו טו). כי תמונה אחת מביעה לעיתים יותר מאלי מילים. היות והתמונה מדברת אל הדמיון, והדמיון של הילד מפותח מאוד. המילים מדברות אל ההיגיון, וההיגיון של הילד עדיין לא מפותח די הצורך.

ולכן את ההגדה אומרים לא במנותק מהשולחן ומן הקערה של ליל-הסדר ומכל מרכיביה: "לא אמרתי" - ליכור ולהזכיר את יום צאתך מארץ מצרים - "אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך". כאשר הם מנחים לפני הילד, אפשר להניח את המצה ולהניח בצורה מחנכת, מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם להרמיץ. אנוחנו מזכירים את חסד ה' ביציאת מצרים. מרור זה שאנו אוכלים על שום מה? על שום שמיררו המצרים את חי אבותינו במצרים, ומי שלא יודע להעריך את המרור לא יודע להעריך את ערכה של המצה. מי שקא מבין מהו שיעבוד לא יודע משמעותה של חירות, ואת כל הדברים הללו, ורבים אחרים כמו הזרוע, כמו הרוסות זכר לטיט, ארבע הכוסות כנגד ארבע לשונות הגאולה, כוסי של אליהו כנגד הכוס הזאת הרמישית של יוהבאתי אתכם אל הארץ" - יום הגאולה שיבשר אותה אליהו הנביא - כל הדברים האלה שבאו להמחיש את סיפור יציאת מצרים, נועדו לבקוע כל חומה של אטימות וכל קליפה חיצונית כדי לסדוב אל ליבו של הילד, אל ליבה של הילדה, שיחיי את האירועים כביום היווצרים.

ואכן רכמינו נחלי הצלחה יוצאת מן הכלל. עובדה היא שלמעלה משלושת אלפים ושלוש מאות שנה, ליל-הסדר נרנן כמעט בכל בית יהודי ברחבי עולם, על כל התקופות של מעלות ומורדות, בגיא של שפל ובפסגה של הר, ככל מה שעבר על העכ היהודי הוא שומר בקנאות על המסורת הזו שניתנה לו בדרך חינוכית לדוגמה ולמופת.

14

צאת שאלון

צד

הגדה של פסח

תפארת שם

האמה

אנרגיות, ו

התאוות ה

השני ראו

והם התפל

נשאלו

כאיסור וז

שהיו נגוע

בשינוי צו

כשיעי

עשו זהו ו

עשו: "מד

אבינו ביק

ולחינצל כ

אחאיזם?"

משחנין ע

שהמלאך

המקדש ה

אחר כך ?

ממני.

אתאי

איננו יכול

נוצר מעצ

עבודה זר

מהו :

כל דור צו

זהי מילד

אינו הנאו

שכן פירו

ישנם אנש

והנה, כמו שבגשמיות יתכן ואדם יסתובב שנים רבות וייראה כאדם בריא, אך בביקורת שיגרתית אצל רופא יתגלה לו שמקנת בתוכו רח"ל מחלה נוראה למרות שהוא לא מודע אליה, כן הדבר גם ברוחניות: יש אנשים בריאים שלומדים ומתפללים, אבל הם מסתובבים עם כל מיני 'חורים בראש', והכוונה לבעיות בהשקפה או כמידות. והח"ח אומר שזו אינה סתירה, כך הקב"ה ברא את העולם.

הרברים פותחים בפנינו צוהר חדש בצורת חשבון הנפש שעלינו לערוך עם עצמנו. רגילים היינו לבחון את עצמנו באופן שהממוצע הוא שקובע את המדרגה שלנו. כלומר, אדם שלומד, מתפלל וגומל חסדים מחד, ומאידך הוא נכשל מדי פעם בדיבור אסור או כעס, הוא צדיק בהמשים, ששים או שבעים אחוז. אך הח"ח גילה שהמבט הנ"ל בטעות יסודו, כי יתכן שאדם בהרכה שטחים יהיה מושלם אבל יש נקודות שבהם "יש לו חורים" ובהם הוא כאותם אלו העוכדים עבודה זרה!

מתהילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו

מי הם "אבותינו"

בפשוטו מפרשים שהכוונה לתרח שהיה עובד ע"ז. וניתן לפרש עוד עפ"י דברי הרמב"ם (פ"א מהל' יסודי התורה ה"ט), שכתב שכתהילה היה אברהם עובד עמהם, וא"כ הוי "אבותינו" כפשוטו.

מתהילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו

היצר הרע לעבודה זרה בימינו

הדבר פלא, הרי כל חינוך מבין את הטפשות שבעבודה זרה?! כיצד כה נתפשו אבותנו לעבוד עץ ואבן? הרי אברהם אבינו, כשהיה בן שלש שנים, כבר הכיר עד כמה מגוחכת היא עבודה זרה, וכמו שאומרים חז"ל שהוא שבר את הפסלים של אביו תרח, ואח"כ כאשר תרח שאל אותו מי שבר אותם אברהם טען שהפסל הגדול לקח מקל ושבר את היתר. אמר לו תרח: "כיצד זה יתכן"? ענה אברהם: "א"כ מדוע אתה עובד אותם"...

15

צה

הפארת שמשון

הגדה של פסח

האמת היא שאיננו יודעים מדוע עבדו עבודה זרה. ה' ברא כל מיני אנרגיות, תאוות ויצרים רעים בעולם. באלפיים השנים הראשונות של הבריאה התאוות החזקה ביותר שהיתה לאדם היתה עבודה זרה. בסוף בית המקדש השני ראו אנשי כנסת הגדולה שהיצר הזה כה חזק, שהוא הורס את עם ישראל, והם התפללו ובטלו אותו (יומא סט ע"ב), ולכן הוא לא קיים כבר אלפיים שנה.

אה כאדם בריא,
ל מחלה נוראה
אנשים בריאים
בראש, והכוונה
ל הקב"ה ברא

נשאלת השאלה לפי זה, מדוע האיסור לעבוד עבודה זרה כתוב בתורה כאיסור וכציווי נצחי? לכאורה ה' היה צריך לצוות זאת רק לאותם הדורות שהיו נגזעים ביצר הזה? אלא שבאמת היצר לעבודה זרה נמצא גם בינינו, אך בשינוי צורה.

שעלינו לערוך
זוהי שקובע את
ל, ומאידך הוא
שים או שבעים
שואדם כהרבה
זם הוא כאותם

כשיעקב אבינו נלחם בשרו של עשו, כתוב: "ויאבק איש עמו". שרו של עשו זהו היצה"ר בעצמו. כאשר יעקב ניצח במלחמה, הוא שאל את שרו של עשו: "מה שמך"? לשם איזו תכלית ביקש יעקב לדעת זאת? אלא שיעקב אבינו ביקש לדעת את שמו המורה על מהותו, כדי שידע כיצד להישמר ולהינצל ממנו בעתיד [האם שמך נבוכדנצר, טיטוס, סוציאליזם, השכלה או אתאיזם?]. אבל המלאך ענה לו: "למה זה השאל לשמי? אין לנו שם קבוע, משתנין שמותינו, הכל לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים". והיינו שהמלאך ענה לו: בזמן בית המקדש הראשון קראו לי עבודה זרה, ובבית המקדש השני קראו לי שנאת חנם. בזמן הראשונים קראו לי פילוסופיה יוונית. אחר כך קראו לי השכלה, סוציאליזם, או קומוניזם. לעולם אי אפשר להיפטר ממני.

ירש עוד עפ"י
אברהם עובד

אתאיזם או אבולוציה הן ה"תיאוריות" הטפשיות ביותר. אדם ברידת איננו יכול להעלות על דעתו שהמוח האנושי, שיש בו חמשים מיליארד תאים, נוצר מעצמו. או שהעין, הרפוח או האגס נוצרו במקרה. אבל זהו סוג של עבודה זרה. כי כאמור, לעבודה זרה אין שם, כל יום זה משהו חדש.

מהו ה"שם" של העבודה זרה בזמננו? מהי העבודה זרה של הדור שלנו? כל דור צריך לגלות איזו עבודה זרה יש לנו. העבודה זרה של דורנו היא "כיף". זוהי מילה ערבית. אין בלשון הקודש מילה ל"כיף". מה פירוש "כיף"? כיף אינו הנאה, כשאוכלים משהו טעים זה לא "כיף". כיף זה בידור, משחקים. שכן פירושה של עבודה זרה הוא - כל דבר שתופס את תמצית ועיקר חיינו. ישנם אנשים שעובדים לאוכל. הם קמים ומחפשים אוכל, כל מה שהם חושבים

?! כיצד כה
שלש שנים,
ל שהוא שבר
שבר אותם
הרח: "כיצד

עליו הוא אוכל [אלו הם האנשים האומרים: "אינני אוכל משום שאני רעב, זהו התחביב שלי". זה לא תחביב, זו עבודה זרה].

יש עוד עבודה זרה הנקראת כסף, הרצון להתעשר. כי כל דבר שמקדישים לו את החיים, זה עבודה זרה.

כאשר מתקשרים לדבר מלבד הקב"ה, ומקדישים את החיים למען אותו הדבר, זוהי עבודה זרה.

(16)

the Omnipresent One has brought us close to His service, as it is said: "Joshua said to all the people: Thus said the Lord, the God of Israel, 'Your ancestors used to live on the other side of the river - Terah, the father of Abraham and the father of Nahor, and they served other gods. I took your father Abraham from beyond the river, and I led him throughout the whole land of Canaan. I increased his seed and gave him Isaac, and to Isaac I gave Jacob and Esau. To Esau I gave Mount Seir to possess it, and Jacob and his children went down to Egypt.'" (Josh. 24, 2-4)

Blessed is He who keeps His promise to Israel, blessed be He! For the Holy One, blessed be He, calculated the end [of the bondage], in order to do as He had said to our father Abraham at the "Covenant between the Portions," as it is said: "He said to Abraham, 'You shall know that your seed will be strangers in a land that is not theirs, and they will enslave them and make them suffer, for four hundred years. But I shall also judge the nation whom they shall serve, and afterwards they shall leave with great wealth.'" (Gen. 15, 13-14)

to Egypt. Why is this particular bit of historical information important to us? It tells us that Esau had no experience in exile, and so he later had no right to Canaan, the Holy Land. But Jacob and his children suffered the yoke of Egypt and so they were rewarded with redemption. Their very exile entitled them to the greatest joy known to any nation in history. R. Samson Raphael Hirsch saw this idea in a powerful, subtle, and sophisticated interpretation of the famous cry of King David in the Psalms: "Eli, Eli, lamah azavtani" (Psalms 22:2). We usually translate this as, "My God, my God, why have You forsaken me?" But, asks R. Hirsch, should not so pious and saintly a Jew as King David accept his lot with love and resignation even to the point of keeping his silence if God forsakes him? He answers that King David was not asking "why have You forsaken me," because then the Hebrew would be *madu'a*; the word *lamah* means not just why, but *wherefore*. *Lamah*, for what reason, for what purpose, "wherefore have You forsaken me?" I do not question Your deeds insofar as Your justice is concerned, but what do You want me to do with all of this agony? Suffering must have meaning. My question is therefore: *Eli, Eli, my God, my God* - what meaning and purpose does this particular anguish have for me? What am I expected to accomplish with it?

Shamayim will endure forever, it means that the disputants in this kind of debate will always continue to argue — today on this topic and tomorrow on another. There will always be issues of great import about which serious and responsible thinkers can disagree. Life is interesting when you are challenged. A "dispute for the sake of Heaven" energizes the mind and impassions the soul and guards both mind and soul from lethargy and boredom. But if the partners to such debate are irresponsible and subjective, they will always stay with their original ideas and never go beyond them.

The Passover story begins not with Moses but with Abraham, and the divine promise to him, "And I shall make thee into a great nation" (Genesis 12:2). This nation, the seed of Abraham, will go into a deep exile, "and afterwards they shall go out with great wealth" (Genesis 16:14). Perhaps one ought to read that a bit differently: "and afterwards they will go out with a wealth of greatness." In the Haggadah, we thank God for taking us out from darkness to great light, and we recite *Hallel ha-Gadol*, the "great Hallel." When man rises to the stature that he can bestir himself to address his Creator, that he can call out to God and attempt to elicit a response — that is a sign of his genuine greatness.

The author of the Haggadah reminds us that God gave Esau the Mount of Canaan...

הַמְקוֹם לְעִבּוּדָתוֹ. שְׁנֵאמַר: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-כָּל-הָעָם. כֹּה אָמַר יי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַנָּהָר יִשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תָּרַח אָבִי אַבְרָהָם וְאָבִי נְחוֹר, וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וְאָקַח אֶת-אַבְרָם אֶת-אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר, וַאֲוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל-אֶרֶץ כְּנָעַן. וְאַרְבָּה אֶת-זֶרְעוֹ, וְאָתָּן לוֹ אֶת-יִצְחָק: וְאָתָּן לְיִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וְאֶת-עֵשָׂו. וְאָתָּן לְעֵשָׂו אֶת-הַר שֵׂעִיר, לְרִשְׁתָּהּ אוֹתוֹ. וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם: (יהוֹשֻׁעַ כ"ד, ב-ד.)

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֵשֵׁב אֶת-הַקֶּץ, לְעִשׂוֹת כְּמָה שְׁאָמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שְׁנֵאמַר: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם, יָדַע תֵּדַע כִּי-גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם, וְעַנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת-הַהוֹי אֲשֶׁר יַעֲבְדוּ דָן אֲנִכִּי, וְאַחֲרַי כֹּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל: (בראשית ט"ו, י"ג-י"ד)

(1)

1056, 1077

של פסח

שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם:

יכסה המצות.

שלא אחד ונתנו, אלא אלה

- ו - ששה סדרי משנה
- ה - חמשה חומשי תורה
- י - עשרת הדברות
- א - אחד אלוקינו

נ ניר" זו המחאה יפרו אותה עבורך

בזכות לימוד התורה וקיום המצוות הקב"ה מצילנו מידם!

שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו

מימרה זו של בעל ההגדה ביארה הצדיק רבי יהודה לייב אלטר מגור, בעל ה"שפת אמת", כך:
 "שלא אחד" - בגלל זה שאין אנו מאוחדים כולנו כאיש אחד, "בלבד" - זו הסיבה היחידה ש"עמד עלינו לכלותנו" - דבר זה יכול, חלילה להמיט עלינו כליון!

נא - אמר העשיר לו שהמחאה דינה

יה, שכן הוא נער, יבין כי קבל את

אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם

מדוע - תמה הגאון רבי חיים ברלין - נכתב כאן כפל לשון "שבכל דור ודור", והרי לכאורה די היה לכתוב "שבכל דור עומדים עלינו לכלותנו"? אלא - השיב רבי חיים - אין דומה דור לדור בתחבולותיו. יש דור שבהם מתנכלים לבני ישראל בצרות ובעיניינים קשים כדי לכלותם ולהעבירם על דתם. ויש דור שבהם באים עלינו לכלותנו מתוך "קירוב" או גילויי "ידידות"...

טיח הקדוש ברוך על "רכוש" רוחני ל כלי כסף זהב. זם" קיים "בהם" רים, ואילו "ואחרי הרוחני הידוד לא נ להם אלא חפצו

נדע נא - אמר רבי חיים - כי זה אף זה "עומדים עלינו לכלותנו"! אולם אל לו לאדם לחשוב אף לא לרגע קט כי בכוחו לעמוד אל מול

ם לכלותינו?

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ

18

Rabbi Lau

**בְּמַתִּי מֵעָט - כִּמָּה שָׁנָאֲמַר: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתַיךָ
מִצְרַיִמָּה וְעַתָּה שָׁמָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב**

וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי - מְלִמְד שְׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שָׁם.

"מלמד שהיו ישראל מצוינים שם"

במה הצטיינו בני-ישראל במצרים?

ההצטיינות של העם היהודי בהיותו עוד בגלות מצרים, באה לביטוי, לפי חז"ל, בארבעה דברים שהקפידו עליהם בני-ישראל: **לא שינו את שמם, לא שינו את לשונם, היו גדורים מעריות, ולא היו בהן דילטורין**, מלשינים ויכרא רבה לב. הו.
השמות של בני-ישראל מצביעים על הכיסופים לגאולה: ראובן - ראה ראיתי בעני עמי, שמעון - שמעתי את נאקתם, וכן הלאה, וישנה משמעות לשמות כל עוד שומרים גם על הלשון, לשון הקודש, כי אותם שמות "ראובן" ו"שמעון" בשפה אחרת מאבדים את משמעותם, ואנחנו הקפדנו, בבחינת "ויקרא כהם שמי ושם אבותי אבררם ויצחק", על השמות ועל הלשון.
הקפדנו גם על התא המשפחתי, על המסגרת המשפחתית, למיני נישואי תערובת והתבלבלות, והקפדנו על האחדות ועל שותפות הגדול, כמעט מקרים חריגים כמו דתן ואבירם כפי שכבר נזכר.

זה בא לביטוי כבר בתהילת ספר שמות. ברמז: **"ואלה שמות בני ישראל הנאים מצרימה"** - גם כשהם באו מצרימה שמרו על השמות ועל המשמעות שלהן בלשון העברית. **"כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש"** - שבעים בלשון רבים אבל היו כנפש אחת, מלוכדים בלי מוסרים ומלשינים. **"איש וביתו באו"** - שמרו על המסגרת המשפחתית. כימי בית שני, בימי עזרא, התעוררה כבר שאלת מירו יהודי, אבל לא בימי בית ראשון, בימי משה ויהושע בן-נון, שכ נשתמרו ארבעת הדברים הללו.

"בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה"

אחדות וגאולה

רכמינו זכרם-לברכה אומרים במדרש, שאחת הסיבות שביכותן נגאלו ישראל ממצרים, הייתה שלא היו בנייהם מספרי לשון הרע ויקרא יבה לב. הו.

דבר זה אף נרמז בפסוק זה שנאמר בו "שבעים נפש" בלשון יחיד, לרמזו שהיו מלוכדים כאיש אחד בלב ארד. **הרב קוק זצ"ל אף מגדיר כי לכל ישראל יש נפש אחת כללית, המרוקנת לגופים רבים.**

מכך רואים אנו שאחד התנאים לגאולה הוא אחדות ישראל וצילוב הסכסוך והפלגנות. גורמים חלילה לשיעבוד.

והרעיון הזה רמוז גם בדברי משה רבנו, כאשר בא להפריד בין דתן ואבירם הניצים, ואמר לו אחד מרם: **"הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי"**, ואז מגיב משה ואומר: **"אכן נודע הדבר"** (שמות ב. ד). הוא אינו מתכוון רק על פרטים אותו מעשה שהרג את המצרי, אלא בעצם על כל השיעבוד. אומר משה בצער: אכן, עתה נודע לי אותו דבר המוה, מדוע אלוקים מרשה לנוכח השיעבוד הנראה הזה, שכן אם אין בינינו אהבת ישראל מלאה, ואח שלי עלי לל הסגיר אותי ליד השלטונות המצריים מפני שניכצתי להגן על יהודי - זו הסיבה לשיעבוד הממושך של עמנו, כי רק אחדות יכולה להביא לגאולה של עם. "נפש" בלשון יחיד, כפי שהיה גם במעמד הר סיני - **"ויהיו שם ישראל נגד ההר"** (שמות יב. ב), אומר רש"י: כאיש אחד בלב אחד.

רע

הגדה של פסח

במרא

לא לקחת מופתים ובמדאים

פִּיד חֻזְקָה, זו הַדְּבָר, כְּמָה שְׁנֵאמַר (שמות ט, ג): הִנֵּה יָד יי הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּפּוֹסִים בְּחַמְרִים בְּגַמְלִים בְּבִקְר וּבְצֹאן דָּבָר כְּכֹד מְאֹד:

וּבְזֹרֵעַ נְטוּיָה, זו הַחֶרֶב, כְּמָה שְׁנֵאמַר (דברי הימים א, כא, מז): וַחֲרַבּוּ שְׁלוֹפָה פִּידוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם:

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נג
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סה
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט

אלקים לבא

פנים אחת ניגש
אמר נא לי רב
בבל אותות ומו
אמר אני - השי
נסך מצעד צב
וסיירות של כלי
לעין כל
במה - המשיך ו
ה מצעד. מדוע
אין זאת - השי
לעין כל את ג
מלכות
ק גם בעת יצ
הוא את בני י
מחלים ועצומים

ובזרוע נטויה זו החרב

וכי היכן מצינו במצרים "מכת חרב"?
במדרש תהילים (מזמור קלו) מסופר כי בשעה שהזהיר משה רבינו את מצרים ואמר "ומת כל בכור" נתכנסו ובאו הבכורים אצל אביהם ואמרו להם: כל מה שאמר משה - נתקיים! אין אתם מבקשים שנחיה? בואו והוציאו את העברים האלו מבינינו, ואם לאו אננו מתים!
השיבו להם אבותיהם ואמרו: אפילו כל המצרים מתים איננו יוצאין מכאן! מה עשו? נכנסו כל הבכורות אצל פרעה, והיו מצווחין לפרעה, ואומרים: בבקשה ממך! הוצא את העם הזה שבשבילם רעה תבא עלינו ועלך!
אמר לעבדיו: צאו וקפחו שוקיהם של אלו!
מה עשו הבכורות? מיד יצאו ונטל כל אחד חרבו והרג את אביו, שנאמר: "למכה מצרים בבכוריהם", "למכה בכורי מצרים" אין כתיב כאן, אלא "למכה מצרים בבכוריהם".
ומסיים המדרש ואומר: ששים רבוא הרגו הבכורות באבותיהם!

20

"אֵלֶיָּהֶם לֵאמֹר" - ל' ארבע

דָּבָר אַחֵר: "בְּיַד חֲזָקָה" - שְׁתֵּים, "וּבְזֶרַע נְטוּיָה" -
שְׁתֵּים, "וּבַמָּוֶל גְּדֹל" - שְׁתֵּים, "וּבְאֵתוֹת" - שְׁתֵּים,
"וּבַמִּפְתִּיחַ" - שְׁתֵּים. אֵלֹהֵי עֶשֶׂר מִכּוֹת
שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְוֹת בְּמִצְרַיִם,
וְאֵלֹהֵינוּ:

ז' יאהדונה
מלים,

שְׁלוֹפָה

זו הנסה
באתת

מוזאיים
זלהיכם,

ה הנה

רות עשר"
ה היין בידו,
על השולחן,
"דצ"ך"
ז שבכוס

בפירושו לתורה: בפרשת "בא" כתוב:
"וּלְמַעַן תִּסְפַּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְכוּ בְּנֵי אֶת אֲשֶׁר
הִתְעַלְלִיתָ בְּמִצְרַיִם... וַיִּדְעַתְּם כִּי אֲנִי ה' (שם
: יב) - מטרת המכות הייתה שישראל יראו
את המכות וילמדו לדעת את ה', ואילו עכשיו
ראינו כי המטרה הייתה שהמצרים יראו
וילמדו!

ענת רבי אברהם שאכן, שתי מטרות היו
למכות מצרים: האחת כללית - לכל העולם:
"וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ", והשנייה
פרטית - עבור עם ישראל, וכדברי רש"י: "וכן
מידתו של הקדוש ברוך הוא: מביא פורענות
על האומות עובדי עבודה זרה, כדי שישמעו
ישראל ויראו...".

לסיכום נוכל לומר, כי לכל מכה ומכה
שהביא ה' על המצרים היו ג' מטרות:

א. עונש למצרים על ששיעבדו את
ישראל בכרה.

ב. לימוד למצרים ולעולם כולו כי "לה' הארץ
ומלואה, תבל וישבי בה" (תהלים סד, א).

ג. חינוך עם ישראל לירא מהדר גאון ה',
וללמדו לדעת את ה'.

חינוך הבנים

אבי המשפחה נדרש לעורר את בניו

עשר מכות שהביא הקב"ה
מטרות המכות

עשר מכות היכה הקב"ה את המצרים
בטרם הוציא את עמו ממצרים.

אם המכות נועדו לשיחרור ישראל בלבד
- מדוע היה צורך בעשר מהן שנמשכו זמן רב
כל-כך? הרי במכת דָּבָר אחת היה ניתן לכלות
את מצרים וישראל היו משתחררים מיד!
וכפי שאומרים חז"ל (שמות רבה יב, א):

"וְאֵךְ אוֹתָךְ וְאֵת עַמְּךָ בְּדָבָר, וְתִפְחַד מִן
הָאָרֶץ" (שמות ט, טו) - אמר ליה הקב"ה
(-לפרעה): "רשע! אתה סבור שלא אוכל
להכחידך מן העולם?! למד ממכת הדבר.
אילו הייתי משלחו עליך ועל עמך, היית נכחד
מן הארץ!".

ממשיכים חז"ל ועונים:

אבל לא שלחתיו עליך, כדי שאראך כוח
גבורתי ותספר כוחי בכל הארץ. הדא הוא
דכתיב (שם, פסוק הבא): "וְאֵיִלִם בְּעִבּוֹד זֹאת
הָעַמֶּדְתִּיךָ - בְּעִבּוֹד הָאֶתְנָךְ אֶת כּוֹחִי, וְלִמַּעַן
סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ".

למכות הייתה גם מטרה חינוכית, ללמד
את המצרים על קיומו וכוחו של ה'.

זכור הקשה רבי אברהם בן הרמב"ם

באמצעים שונים, כשאלת שאלות וכדומה. כך למשל, כשיגיעו לעשר המכות, ישאל כל ילד איזו מכה היא החשיבה בעיניו ומדוע, ויארץ בפירושים.

אמרו הילדים לפרעה - אתה שגזרת: "כל הבן תולוד - היארה תשליכהו" (שמות א. כב) - וכי אנהנו נשתוק לך? ועל כן בליל פסח יש לילדים מקום נכבד בכל מהלך הסדר, והם השואלים: "מה נשתנה...", ומספרים להם הוריהם על אודות נסיו ה' הגדולים.

דומה הדבר למנהג נערי ישראל "להכות" את המן בפורים, כיון שגם הוא תבנו להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים, ובתוכם גם את הטף - והמה, הילדים, מתזירים לו גמולו בראשו...

על המצריים

טעימה מהמכות

הגאון הגדול רבי עבדאללה סומך ז"ע"א (בעל "בתי צדק", רבו של מן בעל ה"בן איש חי" וצוק"ל) היה אומר, כי כל מכה ומכה שהייתה על המצרים - גם ישראל חוכמה, אך למספר דקות בלבד, רק כדי שירגישו את גדל המכה.

ידוע שאין השבע מכיר בצערו של הרעב, ואין העשיר מכיר בצערו של העני. לפיכך, אם הייתה באה המכה על המצרים במצרים - למשל: מכת דם - בלא שתפגע בישראל, היו אומרים ישראל: "אין בכך כלום, שהרי יכולים המצרים לקנות מים בכסף ולשתות". לכן היה צורך שיטעמו מעט מכל מכה, כך שיעריכו עד כמה אוהב הקב"ה אותם, ועד כמה הוא נותן מכות חזקות ונאמנות למצרים.

הקב"ה היכה את ישראל מעט מכל מכה ומיד ריפאם, ואותה הרפואה

מובטחת לעם ישראל עד סוף כל הדורות, שלא ייזקו יותר מאותן המכות שהיו במצרים (מעין חיסון). ועל פי זה מובן הכתוב: "וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעק לא ישימם בך" (דברים ה. טו) - מהו "אשר ידעק"? שהרגשת את הצער של המכה.

על כך מביא בעל ה"בן איש חי" ז"ע"א משל, למלך אשר שלח את בנו למלמד מומחה להכשירו כיורש העצר. המלמד לימד את הבן את כל החכמות שבעולם. לאחר שסייב בן המלך את חוק לימודיו, הביאו המלמד לפני אביו המלך. המלך בהן את בנו ומצאו בקי בכל חוכמה. ביקש המלך לשלם למורה את שכרו, אך אז אמר לו המורה: "במקום שכר, תן לי את בנך למספר ימים נוספים כדי שאשלים את לימודיו". הסכים המלך לדבריו, ומסר את בנו למלמד למספר ימים נוספים.

לקח המורה את בן המלך לביתו והכרו קשות. לאחר מכן השליכו לכלא לזמן מה בתנאים קשים ועלובים. כעבור מספר ימים שלחו חזרה לארמון מוכה ופצוע. תמה המלך על מעשיו של המורה, וחמתו בערה בו. אמר המורה למלך: "אם לא הייתי עושה את מה שעשיתי לא הייתי משלים את תפקידי נאמנהו". המלך לא הבין את כוונתו, ולכן הוסיף המלמד וביאר את דבריו: "הנה בנך עתיד להיות מלך. כאשר יבואו אליו אנשים למשפט, עליל הוא להענישם בחומרה שאינה מתאימה לחומרת מעשיהם, כיון שמעולם לא חש על בשרו את חומרת העונש שהוא עתיד לגזור עליהם. לכן הכיתי את הבן ואסרתיו, כך שידע את העונש ויכיר את חומרתו".

דס

מידה בנגד מי מכות מצו רשעותם של הפך היאור ל ששפכו דמם ליאור. וכן בש

רכוש רב ממני חז"ל מסו ישראל. כש לשתות מים ו שותה מים ו תשלום ליש המצרים לשו וכך העשירו י

היה זה הז ה' לאברהם א גדול" (בראשי

צפרדע

מסירות נפש נ אילו נבוא י לו לסלק את

23

כַּמָּה מַעֲלוֹת מֵאוֹבוֹת לְמִקְוֵי עֲלֵינוּ

דַּיְנוּ אֱלֹהֵי הַצִּיּוֹנִיּוֹת מִמִּצְרַיִם
וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים

דַּיְנוּ אֱלֹהֵי עֲשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים
וְלֹא עָשָׂה בָּאֱלֹהֵיהֶם

דַּיְנוּ אֱלֹהֵי עֲשָׂה בָּאֱלֹהֵיהֶם
וְלֹא הִרְגָּ אֶת בְּכוֹרֵיהֶם

דַּיְנוּ אֱלֹהֵי הִרְגָּ אֶת בְּכוֹרֵיהֶם
וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מְנוּחָם

דַּיְנוּ אֱלֹהֵי נָתַן לָנוּ אֶת מְנוּחָם
וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם

THAT WOULD HAVE BEEN ENOUGH

This series of praises, with the refrain "Dayenu," enumerates the kindnesses of God to His people on the long journey from slavery to freedom. The number fifteen - the acts the poem enumerates - has a deep association with thanks-giving, reminding us of the fifteen Psalms that bear the title Shir HaMaidot, "A Song of Degrees," and the fifteen steps in the Temple on which the Levites stood as they sang to God.

The word *dai*, meaning "enough," echoes the phrase from Malachi (3:10), a blessing *ad bli dai*, "which the sages translated as "until your lips are exhausted through saying, 'Enough'" (*Ta'ant 9a*).

This song is a *tikan*, a making-right, for the ingratitude of the Israelites in the wilderness. At almost every stage of the way they complained: about the water, the food, the difficulties of the journey, the challenge of conquering the land. If

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת

HOW MUCH GOOD,
LAYER UPON LAYER,
THE OMNIPRESENT HAS DONE FOR US:

Had He brought us out of Egypt
without bringing judgment upon
[our oppressors],
that would have been enough.

Had He brought judgment upon them
but not upon their gods,
that would have been enough.

Had He brought judgment upon their gods
without killing their firstborn sons,
that would have been enough.

Had He killed their firstborn sons
without giving us their wealth,
that would have been enough.

Had He given us their wealth
without splitting the sea for us,
that would have been enough.

is as if the poet were saying: Where they complained, let us give thanks. Each stage was a miracle. Each would have been enough to convince us that there is a Providence at work in our life.

As Hegel points out, slavery gives rise to a culture of *resentment*, a generalized discontent; and the Israelites were newly released slaves. One sign of freedom is the capacity for gratitude. Only a free person can thank with a full heart.

HAD HE GIVEN US THEIR WEALTH

Before the Israelites left Egypt they were commanded to ask of their neighbors silver and gold and other precious objects. The morality of this has long been

לחם, Lamm

of Israel and built for
ur sins.

r does not discuss the
s not fulfilled his duty.

crifice),
d bread),
herbs).

the following:

cestors ate during the
r what reason? It was
our ancestors' houses
is a Passover-offering
the houses of the chil-
k the Egyptians with a

והכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו את בית הבחירה, לכפר
על-כל-עונותינו.

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו
בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן:

פסח, מצה, ומרור:

כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלים לא יבנה את התבשיל שהוא זכר לפסח.

פסח שהיו אבותינו אוכלים, בזמן שבית המקדש היה
קים, על שום מה? על שום שפסח הקדוש ברוך הוא,
על בתי אבותינו במצרים, שנאמר: ואמרתם זבח פסח
הוא לי, אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו

gmented unity. Similarly, the
consists of nothing but flour
dients for bread, without any
mandment to eat matzah and
of the unity theme. Finally,
crifice outside of the Temple
o the center of the nation and
lamb, slaughter it, and eat it
med in the laws of Passover.
te ourselves to the concept of

f God but also the oneness of
ot only doctrine but vision of
e last day of Passover we read
edemption to come in the end
ds are known to all mankind.
e leopard shall lie down with
ther" (Isaiah 11:6-7). In these
re of cosmic unity which will
of human oneness, reflecting
inated civilization for some

The whole of the Seder shows the development from the imper-
sonal to the personal, from the historical to the biographical, from recounting
to reliving. Thus the central portion of the Haggadah explains each of the major
symbols: *pesah*, *matzah*, *maror*. Each of these is defined in a manner more
historical than personal. Thus, the reason for the Passover sacrifice is: God
passed over our ancestor's homes in Egypt. We eat *matzah*: because the dough
of our ancestors did not have time to ferment. And we eat the *maror*: because
the Egyptians embittered the lives of our ancestors in Egypt. All the holiday
seems to be a historical recollection. However, immediately thereafter we join
the personal to the historical. We declare that we too are participants in the
Exodus story. The redemption was not only of our ancestors, but of ourselves
as well. Hence, immediately before the *Hallel* we raise our cups and declare,
"Therefore we are obligated to praise and thank Almighty God who performed
all these miracles both for our ancestors and for us." And in anticipation of the
great *Hallel* of this Passover Seder, we shall recite before God a new *shirah*, a
new song. No longer are we historians; now we are participants. We are our-
selves involved with the great experience of redemption. May that be our call
this Passover, this year, and throughout our lives. May we learn to pierce the
harsh facade of impersonality of modern life with the warm rays of a Jewish
heart and soul. May we, and all Israel, and indeed all the world, recite before
our Father in heaven a new *shirah*, a new song, singing of the redemption of
all men and all mankind: *Halleluyah*, praise the Lord!

Maharal notes that the Passover sacrifice could not be offered on the altar
with any of its parts missing or burned separately; the entire animal had to be

25

הגדה של פסח

פ

ס"ו) בענין שלחן עורך. סימני הסדר יסודם מהראשונים. ויש לעיין מהו הסימן של שלחן עורך, דהלא מה שסועד בליל הסדר הוא מדין עונג ושמחה יו"ט שחייב כמו בשאר ימיים טובים, ולכאורה אין זה מהסימנים המיוחדים לסדר, ומה ראו

הראשונים להכניס את שלחן עורך לסימני הסדר. ותו יש לעיין בדברי הרמב"ם שכתב בפ"ח מהלכות חמץ ומצה (ה"ט) וז"ל: ואח"כ נמשך בסעודה ואוכל כל מה שהוא רוצה לאכול ושנתה כל מה שהוא רוצה לשחות עכ"ל. ודברי הרמב"ם צריכים ביאור מה השמיענו הרמב"ם בזה וכי ס"ד שאינו יכול לאכול מה שרוצה.

והנה באכילת קרבן הפסח נחלקו הראשונים. התוס' (פסחים דף ק"כ ד"ה באחרונה) סוברים דאכלו את קרבן הפסח רק פעם אחת על השוכע בסוף הסעודה. ואילו הרמב"ם סובר דאכלו את קרבן הפסח שתי פעמים, פעם הראשונה מיד אחרי אכילת מצה ומרור, ואח"כ נמשך בסעודתו, ובסוף הסעודה אוכל שנית את קרבן הפסח לאפיקומן. והנה לאחר שאוכל את האפיקומן אסור לאכול (פסחים דף קי"ט:), ולפי זה נראה דאתא הרמב"ם להשמיענו במה שכתב דאוכל מה שרוצה לאכול. דהרי הרמב"ם סובר דאוכל את הפסח שתי פעמים, מיד בתחילת סעודתו ואח"כ בסוף הסעודה, א"כ ס"ד דאתר שאוכל את הפסח מיד בתחילת סעודתו אסור להמשיך בסעודה ולאכול אחריו שלחן עורך, דהא אסור לאכול אחרי קרבן הפסח דצריך שישאר טעם הפסח בפיו. כמו שאסור לאכול אחרי אכילת האפיקומן מטעם זה. וזהו רקמ"ל הרמב"ם דמותר לאכול את סעודתו בליל הסדר, וטעם

~~הפסח שנית באחרונה. כל בפסח ששאל.~~

הפסח ישאר בפיו כמה שאוכל את קרבן הפסח שנית באחרונה.

והנה באכילת קרבן הפסח נחלקו הראשונים. התוס' (פסחים דף ק"כ ד"ה באחרונה) סוברים דאכלו את קרבן הפסח רק פעם אחת על השוכע בסוף הסעודה. ואילו הרמב"ם סובר דאכלו את קרבן הפסח שתי פעמים, פעם הראשונה מיד אחרי אכילת מצה ומרור, ואח"כ נמשך בסעודתו, ובסוף הסעודה אוכל שנית את קרבן הפסח לאפיקומן. והנה לאחר שאוכל את האפיקומן אסור לאכול (פסחים דף קי"ט:), ולפי זה נראה דאתא הרמב"ם להשמיענו במה שכתב דאוכל מה שרוצה לאכול. דהרי הרמב"ם סובר דאוכל את הפסח שתי פעמים, מיד בתחילת סעודתו ואח"כ בסוף הסעודה, א"כ ס"ד דאתר שאוכל את הפסח מיד בתחילת סעודתו אסור להמשיך בסעודה ולאכול אחריו שלחן עורך, דהא אסור לאכול אחרי קרבן הפסח דצריך שישאר טעם הפסח בפיו. כמו שאסור לאכול אחרי אכילת האפיקומן מטעם זה. וזהו רקמ"ל הרמב"ם דמותר לאכול את סעודתו בליל הסדר, וטעם

ס"ז) בענין אפיקומן. הרמב"ם פסק (פ"ח הלכות חמץ ומצה ה"ח) דצריך להטביל בתרוסת את כזית המצה שאוכל בראשונה לשם מצת מצוה. אולם כשהביא את הדין דצריך לאכול אפיקומן (שם ה"ט), השמיט ה"ן זה דצריך להטבילו בתרוסת. ומשמע מזה דסובר הרמב"ם דאת האפיקומן אין צריך להטביל בתרוסת. וצ"ע מאי שנא, דהכזית הראשון צריך להטביל בתרוסת ואילו את האפיקומן אין צריך להטביל בתרוסת.

ולפום ריהטא ה"י נראה לימר דהרי לאתר האפיקומן אסור לאכול (פסחים דף קי"ט:), ובטעם הדבר כתב הרמב"ם (שם) דהוא משום דצריך שישאר טעם המצה בפיו. וא"כ י"ל דלכ"י כתב הרמב"ם דאין מטביל את האפיקומן בתרוסת, דאז יהי גם טעם התרוסת בפיו, ובעינן רק טעם מצה בפיו וליכא.

שיח הגו

אלא ז
דהא דבעי
הרמב"ם
המצוה, וב
וא"כ אם ו
בחרוסת, ו
טעם אכיל
המצוה, ול
של המצה
וא"כ עדי
מהאפיקומן

והנה
הראשונים.
אין) סובר
הוא עיקר
צריך לברך
בראשונה
הרא"ש)
דאוכל אג
מצה יצא
נימא דהו
את האפי
את דבר
האפיקומן
לא הטביל
לקרבן ה

אלא
סובר כו
זכר לקו

(26)

קול הגדה של פסח ארית קפג

נרצה

מי שעשה כסדר הוה נרצה לפני המקום ברוך הוא.

חֶסֶל סְדוּר פֶּסַח בְּהִלְכָתוֹ. כָּכָל מְשַׁפְּטוֹ וְתַקְתּוֹ. כְּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסִדֵּר אוֹתוֹ. בֵּן נִזְכָּה לַעֲשׂוֹתוֹ: זָךְ שׂוֹכֵן מְעוֹנָה. קוֹמֵם קָהֵל עֲדַת מִי מְנָה. בְּקָרוֹב נִהַל נְטָעֵי כְּנָה. פְּרוּיִם לְצִיּוֹן בְּרָנָה:

לשנה הבאה בירושלים:

חֶסֶל סְדוּר פֶּסַח כַּחֲלַכְתּוֹ וְכוּ'. י"ל דהנה בעת בעות"ר אין בדינו לקיים כל המצות התלויות כלילה הזאת בפועל, רק מצות אכילת מצת ימרו, אבל המצות של קרבן פסח א"א לנו לקיים, יען שחרבה בית מקדשינו, אולם עב"ז ע"י השתוקקות והרצון לעשות מעלה עלינו הכתוב כאילו קיימנו, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ו') חישב אדם לעשות מצות ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה עי"ש. וידוע המעשה מהרב"כ החונה מלובלין זי"ע שנשע פ"א לקיים מצות מילה, ומחמת סיבה לא עלה בידו לקיימו, ושמת שמחה גדולה, וכששאלוהו לשמחה מה זו עושה, השיב להם עפ"י הנמרא הנ"ל דבנאנס מלקיים המצות מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, והנה כשעושה אדם המצוה בפועל, יכול להיות בה כמה פניות וחסרון כוונת המצות כהוגן, אולם בעת שהקב"ה מעלה עליו כאילו עשה, ע"כ מעלה עליו כאילו קיימנו בשלימות, כפי המחשבה והרצון שהיתה לעשות המצוה בכל השלימות. א"כ לפי"ז גם בעת אנו מקיימין מצות קרבן פסח בשלימות ע"י שהקב"ה מעלה עליו כאילו עשה, (ועיין באורח ישראל בליקוטים סוף ויקרא דף פ"ו ע"ב) ד"ה חשב לעשות מצוה).

ולכן אנו מסיימין חסל סידור פסח דייקא, הגם בעת קיימנו מצות קרבן פסח, דע"י שברצוננו היתה לקיימה, מחשיב לנו הקב"ה כאילו קיימנו, ולא עוד, אלא בכל משפטו וחוקתו, דע"י שהקב"ה מעלה לנו עשיית המצוה, הוי כאילו קיימנו בכל פרטיו ודיקדוקיה, אולם אנו מבקשים שבאשר זכינו לסדר אותה בעת, כן נזכה לעשותו ולקיימו בפועל בשלימות בזה, כי ביוראי עיקר הנחת רוח לפני ית"ש הוא אם היינו זוכים לקיים המצות בפועל, כדרש חז"ל (ספרי פנחס כה, ח) נחת רוח לפני שאמרתי, ונעשה" רצוני, כן נזכה בב"א.

(חדש האביב, הגש"פ)

זכור
דין
דינו
דין
ל-
לם
ל-
דך
ה:
צה
ות
דין
ולל
ה
כמו
ה
ירל
ש
אנו
ליב
זוא
א

(27)